Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

ВРЕМЯ

2013 жыл 21-чи февраль, орта кюн. №№ 31-32 (19203)

Багъасы 6 сомду

ҚЪАБАРТЫ-МАЛҚЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ФЕДЕРАЛЬНЫЙ БАСМА ҚЪМР-ни ЮСЮНДЕН

Къабарты-Малкъарны промышленностуну алгъа кенг атламлары

Дотациядан къутулуу

Бизни Правительствобуз регионда инвестицияланы айнытыну стратегиясын къабыл кёргенди. Анда белгиленген ишлени тамамларгъа кёлдан келсе, республика дотация алыуун тохтатырыкъды эмда бюджетин кесини ачхасына къурарыкъды.

ҚЪМР-ни Башчысы Арсен Каноков регионна башчы болуп келген кезиуде окъуна дотацияны азайта барыуну амалларын излеп башлагъан эди. Аны баш амалын а инвестициялада кёргенди. 2000 жылны биринчи жарымында регион бюджетни 70 процентинден асламын федеральный дотация бла субвенцияла тутхан эселе, бусагъатда аланы ёлчеми 40-50 процентге дери азайгъанды.

Стратегия 2030 жылгъа дери кезиуге жарашдырылгъанды. Ол кезиу-кезиулеге бёлюннгенди. Хар биринде кесини контроль кёрюмдюлери белгиленнгендиле. Сёз ючюн, 2018 жылда Къабарты-Малкъар инвестицияланы хар адамгъа жетген ёлчемлери эки кереге кёбейирча, жыл сайын ол 10-12 процентге ёсюп барырча этерге керекди. 2030 жылгъа экономикагъа салынган битеу инвестицияла битеулю регион продуктну 30 процентне жетерге тийишлиди.

Льготала бла кёллендириу

Стратегияны жарашдырганла оюм этгеннге кёре, Къабарты-Малкъаргъа инвесторла аны экономикасы кюч ала баргъаны себепли эс бурадыла. Сёз ючюн, 2012 жылда январьдан октябрьге дери промышленность производствобуз 23 процент чакълы бирге ёсгенди. Былтырны тогъуз айында жангы производствола къураугъа, эскилерин жангыртыугъа да 1,5 миллиард сом къоратылгъанды. 2010 жылда уа жаланда 292 миллион сом «келгенин» эсге алсакъ, алгъа уллу атлам этилгени баямды.

Экономиканы жетишимлери бла бирге тюрлю-тюрлю льготала да инвесторланы кёллендирге керекдиле. Аланы бериуню амаллары уа Къабарты-Малкъарда 2000-чи жылланы экинчи жарымындан бери жарашдырылып башлангъанды. Сёз ючюн, гитче эм орталыкъ бизнесге регионну Парламенти налогну федеральный законодательство эркин этген бек гитче ставкасын тохташдыргъанды. Регионда уллу инвестиция проектлени жашауда бардырыгъан компанияла бла уа правительство энчи инвестиция келишимле этеди. «Севкавреннт-Д» аллайладан бириди. Анда рентген техниканы чыгъарыу жаны бла жангы ыз къурала турады. Управленияны автоматизациялангъан системаларын чыгъаргъан «Телемеханика» да ол компаняны санына киреди.

Турист кластерле ишлер муратбла къуралгъан энчи экономика зонала да инвесторланы эслерин кеслерине бурурла деп ышанадыла регионда. ҚЪМР-ни Правительствосу «Курорты Северного Кавказа» общество бла бирге ол зоналаны чеклерин белгилейди. Алада курортланы жумушларын жалчытыу бла кюрешген предприятияла эсепге алынырыкъдыла.

«**Аргументы и Факты**» газет 2013 жылда 20-чы февральда.

Къырал жумушла

Жаш юйюрлеге – жашау журтла

«2011-2015 жыллада ҚЪМР-де жаш юйюрлени жашау журтла бла жалчытыуну» программасына тюзетиуле кийирилгендиле. ҚЪМР-ни Правительствосуну жыйылыуунда къурулуш эм архитектура министрни орунбасары Татьяна Швачий билдиргенича, программаны бир-бир жорукълары тюрлендирилгендиле. Ол санда жаш юйюрде эр кишиден бла тиширыудан бирини россейли гражданствосу жокъ эсе да, ала программагъа къатышыргъа эркин этилгендиле. «Ючу эм андан да кёп сабийлери болгъан ата-аналаны жашау халлары биринчилени санында игилендирилликди», - деген Татьяна Юрьевна.

ҚЪМР-ни Правительствосуну Председателини орунбасары Ирина Марьяш 2013 жылда бу программаны большулгъу бла 229 жаш адамны жашау журтла бла жалчытыргъа белгиленнгенин чертгенди. Аны жашауда бардырыргъа уа быйыл 50 миллион сом къоратыллыкъды. «Республиканы бюджетинде бу жумушлагъа ахча барды. Алай районлада уа анга финансла жетишмегенлерини хатасындан ол толтурулмай къалады. Аны юсюнден бизге тарыгъыула келеди. Быйыл да ол хал къайтарылмаз ючюн, тийишли мадарла этилгенмидиле?» - деп соргъанды.

Татьяна Швачий айтханыча, бу документни федеральный арагъа конкурса берирден алгъа жер-жерли бюджетле тинтилгенди, алада программаны жашауда бардырыргъа ахча барды. «Хау, финансла бёлюнмей, программа толтурулмай къалгъан кезиуле бардыла. Биз аны юсюнден быллтыр прокуратурагъа эсгертиу этгенбиз», - дегенди Татьяна Юрьевна.

Ирина Марьяш районну администрацияларына социальный магъаналы программаланы толтуруугъа берилген ахчаны азайтмазгъа, аланы жашауда толусунлай бардырыргъа керекликсин эсгертгенди.

Дагъыда Къурулуш эм архитектура министерствону къуллукъчулары ҚЪМР-де жашау журтланы тутхучлулукъларын игилендириу жаны бла программагъа да тюзетиуле хазырлагъандыла. Татьяна Швачий айтханыча, районлада жер тебиуге чыдамлылыкъларын игилендирирге керекли объектлени прогноз тизмеси хазырланнганды. 2015 жылгъа дери бу жумушлагъа 767,9 миллион сом къоратыллыкъды, ол санда федеральный бюджетден 551 миллион сом берилликди. «Тизме проект-смета документлегеэмда муниципалитетледен келген предложениялагъа таянып жарашдырылгъанды. Быйыл а программаны жашауда бардырыргъа битеу бюджетледен да 204 миллион сом бёлюнюркдю, андан 59 миллиону республикалы бюджетден къоратыллыкъды», - дегенди Татьяна Юрьевна.

Быйыл тапландырылыкъ мекямланы арасында Урух элде орта школ, Адиюхда-Нарткалинское шосседе кёп къатлы юй, Прохладный шахарда 8-чи номерли школ бардыла.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

ДАТА

Элли жылны жолоучуланы къуандыра

Ыйыкъны ичинде Минги тауну тийресинде эки юбилей иш бардырылгъанды. Биринчиси фашист байракъланы Европаны бек бийик тау тёппесинде тюшюрюню 70-жылыгъы эди. Экинчиси уа - Чегетде биринчи канат-кресло жол ачылгъанлы 50 жыл толгъаны бла байламлы.

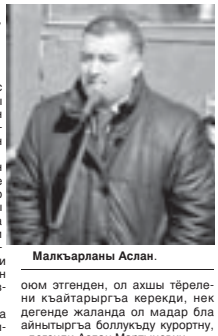

Малкъарланы Аслан.

Ол иш узакъ 1963 жылда тамамланнган эди. Баш кюн а Чегет талада анга аталгъан уллу байрам болгъанды. Аны бардырыугъа табийгъат да къууанганча эди: кюнню таякълары кюнакъланы, туристлени да жылыта эдиле.

Бек биринчиден алайда сабийжаш тёлю тау-лыжа спорт школну келечилери эришиу бардырыгъандыла. Хорлагъанла юбилей майдалла бла саугъаланнгандыла. Ызы бла жыйылгъанланы алларында белгили россейли бард, «ЧЕГЕТИЯ» клубну таматасы Михаил Калинкин жырлагъанды.

Андан сора жыйылгъанла канатка бла «Ай» кафеге кётюрюлгендиле. Ары ҚЪМР-ни Агъач мюлк жаны бла къырал комитетини председатели Сотталаны Къурман, ҚЪМР-ни спорт эм туризм министри Аслан Афаунов, Элбрус районну администрациясыны башчысы Малкъарланы Аслан эм Элбрус посёлканы таматасы Къурданланы Узейир келген эдиле.

Жыйылыуну Михаил Калинкин «Чегет» канат жолну юбилейине атап чыгъаргъан жангы жыр жыйымдыгъындагъы жырланы айтыудан башлагъанды. Ызы бла уа сёз ҚЪМР-ни спорт эм туризм министри Аслан Афауновха берилген эди. Ол Призльбрусьени атын тау-лыжа курортнуча биютюн кенг айтдырыуну амалларын излерге керекни чертип:

- Союзну заманында мында тюрлю-тюрлю даражалы эришиуле бардырылып тургъандыла. Алагъа тыш къыралны спортчула да дайым къатышхандыла. Мен оюм этгенден, ол ахшы тёрелени къайтарыргъа керекди, нек дегенде жаланда ол мадар бла айнытыргъа боллукъду курортну, - дегенди Аслан Мартынович.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Эл мюлк

Сют бла эт чыгъарыу кёбейгенди

Къабарты-Малкъар Республиканы Эл мюлк министерствосуну пресс-службасы билдиргеннге кёре, озгъан жылда тууар эм тауукъ этден 85 минг тонна чыгъарылгъанды. Ол кёрюмдю, бурунгу жыл бла тенглешдиргенде, 4 процентге кёпдю. Сют чыгъарыу а 9,5 процентге ёсгенди эм битеу да 444 минг тонна болгъанды.

Республиканы эл мюлк предприятияларында бир ийнекден, орта эсеп бла тергеп айтханда, сют алыу 4,2 минг тоннагъа жетгенди. Бурунгу жыл бла тенглешдиргенде, ол кёрюмдю 110 процентди эм республикада аллай улу жетишим биринчи кере болады.

Тёлю алыу да ёсгенди. Жюз ийнекден 80 бузоу, аллай бир да къойдан бла эчкиден да 93 къозу бла улакъла алгъандыла.

Мюлклени битеу тюрлюлеринде озгъан жылны аягъына 276 минг тууар болгъанды, ол санда 133,7 минг ийнек, къойланы бла эчкилени саны 413 мингнге жетгенди. Бу кёрюмдюле бурунгу жыл бла тенглешдиргенде, тёрт, ючу процентге кёпдюле.

Бизни корр.

КЕНГЕШ

Предпринимательлеге энчи ышаныу бла

Нальчикни жер-жерли администрациясында бардырылгъан кенгеше былтыр шахар округда этилген ишлени эсеплери чыгъарылгъанды эм быйылгъа борчла салынгъандыла.

Администрацияны башчысыны къуллугъун толтургъан Игорь Кладько шахарны экономикасыны юсюнден айтханда, агропромышленность бёлюнню, биютюнда бег а эл мюлкде урунгъанланы белгилегенди. Сютню бла этни чыгъарыу, бурунгу жыл бла тенглешдиргенде, эки кереге ёсгенди. Аш-азыкъ эм жарашдырыучу предприятиялагъа да 2012 жыл жетишимли болгъанды. «Халыуа завод», «Нальчик ётмек», «Жако» эм «Эльбрус-К» предприятияла файдалы ишлегендиле.

Промышленность бёлюмде жарашдырыучу предприятияла продукцияны чыгъарыуну 2011 жыл бла тенглешдиргенде, кёп къалмай эки кереге аз этгендиле. Игорь Кладькону оюмуна кёре, быллай предприятияланы инвестицияла жаны бла кёрюмдюлерин игилендириу - аланы айнытыугъа себеплик этерик мадарладан биридиди.

Шахарны кесинде да инвесторланы чакъырыргъа кёп мадарла этилгенин да белгилегенди ол. Аны бла байламлы 2012-2015 жылланы чеклеринде бардырыллыкъ программа быллтыр къабыл этилгенди. Аны баш магъанасы – шахарда бизнес бла кюреширге сюйгенлеге хар жаны бла да болушлукъ этиудю.

Къыралны жанындан шахаргъа этген инвестицияла да кеслерини магъаналыкъларын кёргюзтгендиле. Бёлюннгенырысхыланы хайыры бла саулайда отуз объектде, ол санда школлада, культура эм спорт мекямлада, сатыу-алыу аралада жангыртыу ишле бардырылгъандыла.

Предпринимательство шахарны экономикасында аслам жерт- алады. Республикада бизнесменлени асламысы Нальчикде урнадыла. Тюрлю-тюрлю иеликлери болгъан онбёш минг предприятиялада бла организацияла 45 минг адам ишлейди. «Нальчикде гитче эм орта предпринимательствогъа 2012-2015 жылланы ичинде себеплик этиу эм айнытыу» деген энчи программаны хайыры бла энди къармашып башлагъан 54 предпринимательге оналты миллион сом болушлукъ берилгенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

БЕЛГИЛЕУ

Байрам кёрмючден башлангъанды

Ата журтну къоруулаучу кюнюне аталгъан къууанчлы ишле Прохладныйде кёрмючню ачыудан башлаингъанды. Шахарны Культура юйюнде билим бериу эм культура учреждениялары окъуучулары хазырлагъан чыгъармаланы экспозициясы къуралгъанды. Ыйыкъны ичинде башха жумушла да боллукъдуда, деп билдиредиле бизге шахарны администрациясындан.

Мэрияны пресс-службасыны таматасы Людмила Панфиленко айтханыча, школланы тамата классларыны окъуучулары илишан атдырып эриширкдиле. Дагъыда патриот жырланы «Я люблю тебя, Россия» деген конкурсу, ветеранланы арасында шахматладан турнир, Леонид Покопаевни хурметине баскетболдан эришиуле, сабийлеге «Кемелени сермешлери» театр оюн да боллукъдуда. Байрамгъа аталып «Аны аты аскерди» деген къууанчлы концерт да хазырланады.

Ата журтну къоруулаучу байрамыны ийнгъы 23-чю февральда Эсгериуню скверинде митинг бла бошаллыкъды. Терроризмге къажау комиссияны жыйылыуында тохташдырылгъанча, ол кюнледе жамауат къоркъуусулукъну полициячыла энчи къалауур структураланы келечилери бла бирге жалчытырыкъдыла.

Бизни корр.

Билдириу

Балачыкъла ёсдюрюрге итиннгенлеге

Республиканы хурметли жамауаты!

«Единая Россия» политика партияны председателини регион жамауат приёмныйини консультация арасы ёксюз эм киши къарамай къойгъан, ол санда сакъат сабийлени да, алып ёсдюрюрге сюйген гражданланы приёмгъа алыуну эмда алагъа къаллай онгла берилгенлерини юсюнден консультацияланы къурайды.

Консультацияла **2013 жылда 22-чи февральда 10 сагъатдан 17 сагъатха** дери **Нальчик шахарда Ленин проспектде, 48-чи юйде** бардырыллыкъдыла.

Сорлукълары болгъанла бу телефон номерге сёлешсинле: **(8662) 77-00-40.**

КАЛЕНДАРЬ

Солуу кюн май байрамлагъа къошуллукъду

Шабат кюн россейлиле Ата журтну къоруулаучусуну кюнюн белгилеркдиле. Алай бу байрам кюн ючюн баш кюнде солургъа деген оноу этилмегенди. Ол 10-чу майгъа кёчюрюледи.

Рострудда ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине билдиргенлерине кёре, законда кёргюзтолгъанча, солуу кюннню кёчюрюу бу жол боллукъ тюйюлдю, ол май каникуллагъа къошуллукъду. Алайды да, Жаз башыны эм Урунууну байрамыны кезиуюнде россейлиле беш кюн солурукъдула - бараз кюн 1-чи майдан башлап ийых кюн 5-чи майгъа дери. Хорламны кюнюнде уа дагъыда тёрт кюнню –орта кюн 9-чу майдан ийых кюн 12-чи майгъа дери, бу ахыр кюн да ары къошулуп. Майда саулай да россейлиле 9 кюн солурукъдула.

Андан сора да, 8-чи мартТиширыуланы кюню - байрым кюннге тюшеди. Аны себепли россейлиле юч солуу кюн болуруна -8-10-чу мартда - ышаныргъа эркиндиле. Россейни кюню уа - 12-чи июнь - бараз кюннге тюшгени себепли къошакъ солуу кюн берилик тюйюлдю. Ноябрьде уа биягъы россейлиле юч кюн солурукъдула, нек дегенде Халкъ бирликни кюню баш кюннге тюшеди.

Рострудда байрам кюнледе адамланы жаланда аварияла, катастрофала болдурулмазча, адамла къыйынлыкъгъа тюшмезча, ырысхыгъа заран жетмезча этиу бла байламлы жумушланы тамамлаучуладан, дагъыда ишлерин тохтатыргъа жарамагъан эмда законодательствода кёргюзтюлген производстволада урунгъанладан башхаланы ишлетирге эркин этилмегенин эсге саладыла.

Битеу да РФ-де сау жылны ичинде ишчи болмагъан 12 кюн тохташдырылгъанды: 1-чи,2-чи,3-чю,4-чю,5-чи январь –Жангы жылны каникуллары, 7-чи январь –Рождество Христово, 23-чю февраль-Ата журтну къоруулаучуну кюню, 8-чи март-Тиширыуланы халкъла аралы кюню, 1-чи май –Жаз башыны бла Урунууну кюню, 9-чу май - Хорламны кюню, 12-чи май-Россейни кюню эм 4-чю ноябрь –Халкъны бирлигини кюню. Ма бу байрам кюнле РФ-ни къалайында да белгиленедиле. Жаланда Рождество Христово байрам кюнню башха дин тутханла алышындырыргъа эркиндиле.

2013 жылда битеу да 247 ишчи кюн эм 118 солуу эм байрам кюнле боллукъдула.

Бизни корр.

Жазылыу-2013

Хурметли жамауат

Сиз бир тюрлю сылтау бла «Заманнга» жазылмай къалгъан эсгиз, болумну тюзетирге амал барды. Февральны 25-гисине дери жазылыуну жарашдырсагъыз, ана тилибизде гыкъгъан газетни 1-ги мартдан алып башларкъсыз.

Жазылыуну тёрт айгъа багъасы - 237 сом 40 капекди.

«Заман» газетни редколлегиясы.

Бизни индексибиз - 51532

Предпринимательлеге энчи ышаныу бла

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Жашау журт бёлюмню юсюнден айтханда, Кладько былтыр къурулуш комплексде 1,7 миллиард сом багъасы ишле этилгенин белгилегенди. Ол буруннгу жылдан эсе эки кереден асламды. Хайырланыргъа 180 минг квадрат метр жашау журт берилгенди. Ол санда 147 минг квадраты энчи иелиленидиле. Адамланы тозурагъан юйледен кёчюрюу жаны бла республикалы энчи программанны чеклеринде кёп фатарлы эки юй ишленнгени.

Къолайсыз юйюрлени эм бир къауум башха категорияны адамланы жашау журтла бла жалчытыуну юсюнден да айтылгъанды жыйылыуда. Чернобыль АЭС-де болгъанладан 21 юйюр сертификатла къоллу болгъандыла. Тизмеде тургъан онсегиз сакъатны да жашау болумлары игиленди-рилгенди. 2010-2012 жылланы кезиуюнде берилген субсидияланы хайырлары бла 60 ветеран юйле сатып алгъандыла. Ёксюз сабийлеге бла жаш юйюрлеге да болушлукъ этилгенди. Юй сатып алыргъа бериллик субсидияны ёлчемин тергерге жашау журтну бир квадрат метри быйыл 26,6 минг сомда тохташдырылгъанды.

Социальный бёлюмде, транспортда эм сатыу-алыуда этилген ишлени юслеринде айтханда, Игорь Кладько жашау журт-коммунальный мюлкге энчи эс бургъанды. Былтыр Нальчикде сегиз кёп фатарлы юйде бла 18 общежитде тынгылы ремонт бардырылгъанды эм 29 лифт алышындырылгъанды.

Шахарны бюджети, буруннгу жыл бла тенглешдиргенде, танг да ёсюп, 1,15 миллиард сомгъа жетгенди. Республиканы бюджетинден берилген дотацияла 5 процентге дери азайгъандыла. Шахарны бюджети аяулу къоратылыргъа кереклисине аслам эс бурулгъанды. Ырысхы бек алгъа социальный магъаналы ишлеге къоратыллыгъы айтылгъанды.

Орта эсеп бла тергеп айтханда, айлыкъ иш хакъ Нальчикде былтыр 19,8 минг сом болгъанды. Ёсюм башхаладан эсе къурулуш эм финансла бёлюмледе игиди.

Администрацияны баш борчларыны юсюнден айтханда, Игорь Кладько шахарны общежитлерин от тюшюуден къоруулау системаланы орнатыргъа кереклисин чертгенди. Аны бла бирге Хасанияны бла Предгорный районну таза суу бла жалчытыу быргъыланы эм Вольный Аулада кир сууланы кетериу системаны къурауну да узакъ болжалгъа салынмай этилирге кереклиси белгиленгенди.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Элли жылны жолоучуланы къуандыра

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Элбрус районну администрациясыны башчысы Малкъарланы Аслан а «Курорты Северного Кавказа» акционер обществону бла Къабарты-Малкъарны араларында Чегетде жангы канат жол ишлерге деп келишим этилгенин билдиргенди. Ол ахшы хапаргъа жыйылгъанла къызыу къарсла бла тюбеген эдиле.

КъМР-ни Агъач мюлк жаны бла къыурал комитетини председателя Сотталаны Къурман а бу канат жол СССР-де биринчи болуп ишленнгенин эм къыралда тау-лыжа спортну айныууна уллу себеплик этгенин чертгенди.

Бу байрамда тышындан келген къонакъла да бар эдиле. Сёз ючюн, Украинаны Миллет олимпиада комитетини Луганскедеги бёлюмюню таматасы Николай Родин, жылдан-жылгъа мында сервис игиден-иги бола баргъанын чертип, бу жерлиле кеси ишлерине жууаплы кёзден къарагъанларын белгилегенди.

Андан сора «Ай» кафени аллына жыйылгъанла бирча Совет Союзну гимнин жырлагъандыла. Бютюнда сюйюп ол жумушха абадан тёлю къатышханды. Болсада жаш адамла да аланы ызларындан аны сёзлерин къайтара эдиле.

Михаил Калинкинни чыгъармачылыгъы бла къаршыракъ танышыргъа сюйгенлени ол

Онгдан солгъа: Аслан Афаунов бла Курданланы Узейир.

кюн аллай онглары бар эди. Белгили бард, сууукъ болгъанына да къарамай, жыйылгъанланы жырлары бла къуандыргъанды.

Ызы бла байрам «Чегет» къонакъ юйге кёчгенди. Аны жыйылыуда бардырылгъан залында кёп турист эм бу сферада ишлегенле жыйылгъан эдиле.

Сахнагъа уа Курданланы Юзеир бла Аслан Афаунов чакъырылгъан эдиле. Биринчи къысха сёзюнде канат жоллагъа кёп жылланы таматалыкъ этип тургъан, немисли фашистлени байракъларын Минги таудан атханладан бири Александр Малейновну атын уллу хурмет бла эсгергенди.

- Бюгюнлюкде аламында быллай байрамланы аз белгилейдиле. Алай биз бу жолланы ишлегеннлени бир заманда да унутургъа керек тюйюлбюз, - дегенди ол.

Аслан Афаунов а канат жоллада бюгюнлюкде ишлегеннлени бир къауумун министерствону грамоталары бла алгъышлагъанды.

Андан сора уа байрамны къурагъанла, сахнагъа кёп жылланы канаткалада ишлеп келгенлени чакъырыпъ, ыразылыкъларын билдиргендиле. Алагъа республиканы белгили жырчылары эм районну артистлери жырларын бла тепсеулерин саугъа этгендиле.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.
Суратла авторнудуа.

Тынтыу

Россейде 20 жылны ичинде насыплыла кёбейгендиле

Озгъан 20 жылны ичинде (1992-2012 жылла) Жамауатны оюмун тинтиу жаны бла битеуроссей ара бардыргъан соруу-ну кезиуюнде ачыкъланнганыча, насыплы адамланы саны кёп къалмай эки кереге - 42 процентден 79 процентге дери – кёбейгенди. Насыплыла бютюнда аслам жаш адамланы араларында чыкъгъандыла – 91 процент, бек аз а – 68 процент - пенсиячыланы араларында болгъандыла.

Социологла чертгенлерича, россейлиле энди кеслерини граждан борчлары ючюн алай бек къайгъырмайдыла, аланы жашауларыны къайсы заманында да не тюрлю иш да болуп къалыргъа боллукъду, ол жаны бла кёрюмдюле 80 процентден 69-гъа дери тюшгенди. Аллай сезим бюгюнлюкде бек алгъа жашаулары уллайгъанланы араларында болады (77 процент), жаш адамланы араларында уа ол тюрлю халда болгъанла 57 процентни тутадыла.

ВЦИОМ эсгертгенича, 20 жыл мындан алгъа соцсоруугъа къатышханла, халларын тапсызгъа санагъанла кёпмю эдигиз? Соруугъа «хау» дегенле 35 процет бола эдиле, бир-бирледе уа «хау» дегенле бек аз эдиле.

ИНТЕРНЕТДЕН.

Футбол

Ахыр такъыйкъада хорлатхандыла

Футболну миллет лигасыны Кубогуна ючюнчю жер ючюн «Спартак-Нальчик» бла Калининградны «Балтикасы» тюбешгендиле. Жарсыугъа, республиканы баш командасы ол матчны 1:2 эсеп бла хорлатханды.

Бу оюннга калининградчыла «А» группада юч тюбешуларин да тенг бошап, юч очко бла келген эдиле. «Спартак» группасында бир кере хорлатханды, андан сора бир оюнну къытханды, бирин а тенг бошагъанды.

Ючюнчю жер ючюн кюреш къаты баргъанды дерге боллукъду. Эки къаум да къорлуулу кезиулени къурагъан бла да къалмагъандыла. Топ бир кере къабакъ эшиклени чыпынына тийгенди, бир футболчу майдандан къысталгъанды, къаум кере сары карточкала да кёргюзтюлгендиле. Эм сейири уа-матчны ахыр минутунда «Спартакны» къабакъ эшиклерине пенальти урулгъаныды. Топ сеткагъа киргени бла байламлы матч да бошалгъанды.

Бу матчда топланы Аверьянов («Спартак-Нальчик»), Крючков эм Сысуев («Балтика») ургъандыла.

Бизни корр.

БЮГЮН - АНА ТИЛНИ ХАЛКЪЛА АРАЛЫ КЮНЮДЮ

Алыкъа халны тюзетирге къолубуздан келликди

Глобализацияны кезиуюнде миллет тилле культураны бир кесегича, бир бирибиз бла сёлешиуню, ангылауну амалыча, къоруулаыргъа эм айнырга тийишлидиле. Жангыз адам неда халкъ окъуна, кесинлей, кеси аллына башха культураны ичинде тилин, энчилигин ючтёрт тёлю алышыныр заманны окъуна сакълаяллыкъ тюйюлдю. Онтогъузунчу ёмюрню миграция толкъунлары бизге ол затны толусунлай ачыкъ этгендиле.

Сёзсюз, тил кеси аллына энчи эм сейир затды. Ол ангыламны жаратханы бла бирге аны адамлагъа ангылашыныулу болурча да этген бир инструментди. Ана тилни сакълау эм айнытыу а къайсы халкъны да жашауну баш магъаналы борчуду. Аны юсю бла миллетни энчилиги, художестволу творчествосуну айырмалылыгъы, башхача айтханда уа, кесилиги эсленеди.

Бизни арт кезиуде социология тинтиуерибиз Россейни кёп миллетли жамауатында башха-башха халкъланы араларында тёзюмлюкюню эм бир бирге ышанылыукъну кёргюзтгендиле. Ана тиллени окъутуу, аны бла бирге алагъа башха миллетлени адамларын юйретиу да ма ол ызда къуралгъанды эм бардырылады. Бирси культураны билсенг, не айтханларын ангыласанг, ол заманда сен ол халкъны энчилигин да, адет-тёресин, къылыгъын да иги сезерге боллукъса. Тилни юсю бла кёп затха юйреннгенибиз а хакъды.

Бизни республикада къырал тиллени сакълаугъа бла айнытыугъа да уллу эс бурулады. Аланы тюрлю-тюрлю окъуу учреждениялада окъутадыла, башланнган классларда дерсле ана тилледе бардырыладыла. Къырал тиллеге КъМКъУ-ну битеу факультетлеринде да юйрениле, КъМКъУ-да уа факультативлеге жюрюйдюле. Республикада жашагъан халкъланы тиллерин башха миллетлени келечилерине окъутуу – аланы бек ахшы адетлерине юйренеиную, кесинги эсинги, акъылынгы кючлендириую, бирси миллетлени культура сынаулары бла шагъыйрелениую жолуду.

Тюздю, тилни юсюнден законну жашауда бардырыу – ол социальный эм экономика проблемады. Кеси да тохтаусуз уллу ишни бла алай аз болмагъан къоранчланы излейди. Ол законну кийириую юсю бла уа окъутуу процессде бюгюнню изленлерине келишген окъуу-методика пособияла, дерслике, башха керекли литература жарашдырылады эм хайырланылады. Республикада окъуу-методика (эксперт) советни борчларын тюзетиу, игилендириу жаны бла да иш бардырылады. Эки тилде жарашдырылгъан окъуу китапланы басмаларгъа план да барды.

Алай а белгилиди, тил терк окъуна, къарап-къарагъынчы къырал тил деген даражаны алып да ўоялмайды. Бу вопрос халкъла аралы практикада бек къыйынгна саналады. Малкъар, къабарты эм орус тиллени къырал тиллеге санай туруп, республиканы башчылары аланы битеу дунияда да айнырларыны, сакъланырларыны къайгъысын кёредиле.

Тил - ол жаны болгъан бир заттчады. Аны тюрлю-тюрлю юридический мардалагъа кийирип къойгъан алай тынч тюйюлдю. Проблемалы вопрослагъа ол неда бу тилни жюрютгенле къалай къарагъанларына кёре да кёп зат тюрлеледи. Юйюрню, школну да бу жумушда магъанасы уллуду. Ол затха тыш къыралладан юйренген, алынгнан культура да чырмау болады. Аны хатасындан а миллет энчиликлени тас этерге окъуна жетебиз.

Бу проблема орус тилде да бек эсленеди. Басмада шёндю жазылгъан текстлени, рекламланы, китап тюкенлени тапкаларында жазыуланы окъусанг, сейирге къаласа. Былада чынты орус тилни сёзлери бек аз тюбей башлагъандыла. Быллай болумда, аллай уллу халкъланы тиллери алай бузулуп тебиреген кезиуде, бизнича адам саны азланы уа тиллери бла бирге миллетлери да тас болуп кетерле деген къоркъуу чыгъады.

Ана тиллени басмада, китап чыгъарыуда, къырал учреждениялану ишлеринде, орта эм бийик профессионал билим берген окъуу юйледе, культура эм жамауат жашауда къалай хайырланнганыбыз да бек уллу проблемаладан биридиди. Былайда СМИ-ни магъанасы уа айтыпайталмазчады.

Тыш къыралланы сынаулары ачыкълагъанны кёре, газетле, журналла, радио-телевидение ана тиллени иги, тынгылы билмеклик барыбызгъа да бирча бек керекли иш болгъанын халкъгъа ангылатханлай турсала, аны хайыры чыгъады. Аны себепли, бу проблемагъа ат башындан къарамай, тийишли мадарланы этерге керекбиз.

Миллет тиллени сакълауну эм айнытыуну жолларындан биришколла окъутууну ана тилледе бардырыуду. Сабий программа бла берилген материалны ёз тилинде теркирек эм игирек ангыларыгъы белгилиди. Республикада жашагъан миллетлени тиллеринде ишлеген окъутуюйретиу учреждениялану системасын къурауга къыралны жанындан къайгъырылукъ болса, окъуучуну да ана тилде билим алырга эркинлиги жашауда бегирек бардырылырына ийнанырчады. Алай шёндю шахарны сабий садларында бла школларында жаланда бир тил хайырланылгъан кезиуде, биз аллай сайлауну, эркинликни юсюнден айталлыкъбызмы да?

Саулай алып айтханда, миллет тиллени сакълау эм айнытыу бюгюнлюкде властьны законла къураучу эм толтуруучу органларыны, жер-жерли властьланы органларыны, битеулю эм профессионал билим берген окъуу учреждениялану, алимлени, устазланы, методистлени, творчестволу союзланы, басмада ишлегенлени эм жамауат организацияланы жанындан тийишли къайгъырылукъну излейди.

Болум ышанмазча да тюйюлдю. Алыкъа кёпню тюрлендирирге боллукъбуз. Жаланда жюрегибиз бла ол затха ийнаныргъа керекбиз. Тиллени, аланы жюрютгенлени миллет, культура энчиликлерин да билмей, халкъла аралы келишиулюкню сакълагъан да къыйынды. Ол а жамауатда, саулай къыралыбызда да тынчлыкъны, бир бирни ангылауну, тёзюмлюлюкню бла жорукъларындан биридиди.

УЛАКЪЛАНЫ Махти,
филология илмуланы доктору.

Культура

Кёрмючле, тюбешиуле

Мечиланы Кязим атлы жаш тёлюню библиотекасы тохтамай ишин бардыргъанлай турады. Анда билим бериую, культураны, искусствону келечилери бла тюбешиуле, китап презентацияла эм творчествону ингирле къурайдыла.

Бизге библиотекадан билдиргенлерине кёре, Голландияны Россейде жылына атап, «Суратланы къыралы» деген кёрмюч ачылгъанды. Ол бу къыралны 17–чи ёмюрюню суратлау искусствосуна жораланнганды. Муну аллында жыллада Россейни халкъы Индияны, Къытайны культуралары бла шагъырейленнгенди. 2013 жылда уа бизни Голландияны культурасыны сейир дуниясына къошулургъа онгубуз барды.

Жууукъ заманда библиотекада, Тилни халкъла аралы юнюне аталып, тюбешиу да боллукъду. Ары «Нюр», «Нур», «Солнышко» журналланы баш редакторлары эм 3-чю, 9-чу школланы окъуучулары келликдиле. Мында миллет тиллени проблемаларына бюгюннгю кёзден къараллыкъды, аланы энчиликлерни, хар адамны жашауунда магъаналыкъларыны юсюнден айтыллыкъды, сабийле уа тюрлю-тюрлю тилледе назмула окъурукъдула.

Дагъыда бу кюнледе белгили орус жарыкъландырыучу эм поэт В. А. Жуковский-ни 230 жыллыгъына атап, «Орус романтикалы поэзияны инжиси» деген кёрмюч да къураллыкъды. Ол орус поэзияда уллу ыз къойгъан жазыучуладан биридиди. Аны чыгъармаларыны тили женгил, тынч, ангылашыныулу болгъаны себепли сабийле окъуна сюйюп окъуйдула.

«Светлана» деген поэмасы алгъын ёмюрледе жазылгъанлыкъгъа, бюгюн да окъуучусун тас этмегенди. Бери келип, поэтни эсгергенле, «орус поэзияны алтын ёмюрюню» жомакъла, ариу дуниясын кеслерине жангыдан ачаргъа эм сейирсинирге боллукъдула.

ЖАНГОРАЗЛАНЫ Нажабат.

ХУРМЕТЛЕУ

Поэтессаны тийишлисича кёргендиле

КъМР-ни культурасыны сыйлы къуллукъчусу, поэт эм журналист Моттайланы Светлананы быйыл юбилей жылыды. Анга аталып Хасанияны Культура юйюнде аны бла тюбешиу болгъанды. Анга алимле, жазыучула, 16-чы эм 8-чи номерли орта школланы устазлары, 5-11-чи классланы окъуучулары да къатышхандыла.

Моттайланы Светланагъа Додуланы Аскер майдал такъгъан кезиу.

Бу ахшы ишни башламчысы, эл библиотеканы таматасы Улбашланы Асият анга тынгылы хазырлангнанды, Светлананы китаплларындан, газет статьяларындан кёрмюч къурагъанды. Школчула уа поэтессаны жашау эм чыгъармачылыкъ жолуну юсюнден хапар айтхандыла. Ала, кеслери алларына, библиотеканы башчысыны болушлугъу бла да жыйышдыргъан материалланы хайырланып, Моттайланы къызы юсюнден кёп сейирлик шартла келтиргендиле.

Юбилейге къатышханланы къауум.

Тюбешиуге, сёзсюз, Светлананы иги таныгъанла, билгенле, анга хурмет эттенле, китапны сюйгенле келгендиле. Нальчикде шахар библиотеканы 5-чи номерли филиалына ишлеген Таужан Карданова аладан бириди. Ол аны эрттеден таныгъаныны, назмуларын, статьяларын да бек сюйюп окъугъанын айтханды. Поэтесса библиотекада терк-терк бардырылыучу литература ингирлени сыйлы къонагъы болуучусун да билдиргенди.

Филология илмуланы доктору Биттирланы Тамара уа бек алгъа сабийлеге назмуланы сюйгенлери ючюн ыспас этгенди. Светлананы юсюнден а, ол къайда урунгнан эсе да, билими бийикде болгъанын чертгенди. «Эльбрус» китап басмада иги кесек заманны ишлегенин эсге сала, кёп авторлагъа редакторлукъ этгенин да билдиргенди.

Илму иш бла кюрешген Сафарби Бетуганов а Светлананы адамлыкъ шартларыны юсюнден айтханды. Сора, сабийлеге айланып, аны назмуларын окъусагъыз, дуния бютюн жарыкъ кёрюнюрюкдю, дегенди. Алагъа саугъагъа «Изнутри и извне» деген китабын бере, анда поэтесса жазгъан материалла да басмаланнганларын чертгенди.

КъМР-ни Парламентини депутаты, «Минги-Тау» журналны баш редактору Додуланы Аскер Моттайланы Светлана Москвада Лермонтов атлы комитет поэт Отарланы Керимни жюжжыллыгъына жорналап чыгъаргъан майдал бла саугъаланнганын айтып, анга аны бергенди.

Поэтни КъМР-ни Жазыучуларыны союзуну правленини председателини орунбасары Бегийланы Абдуллах да алгъышлагъанды.

Школчу Къумукъланы Ибрагим а, Владимир Высоцкийни «Тауладан иги жаланда тауладыла» деген жырын жырлап, барысын да ыразы этгенди.

Тюбешиуде кёп назмула да окъулгъандыла. Аланы аламысында школчула айтхандыла, ол санда Жаболаны Фатимат, Чержесланы Джамиля, Хутуйланы Омар, Чочайланы Марат, Сарбашланы Амина, Уяналану Карина, Созайланы Камилла.

Моттайланы Светлана уа устазла Башийланы Эльзагъа бла Боташланы Фатиматха, Улбашланы Асиятха да, анга быллай аламат байрам къурап, аны къуундырганлары ючюн жюрек ыразылыгъын билдиргенди.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратланы автор алгъанды.